

É Romani Glinda

Den romska spegeln

november-december

Pris 90 kronor

Nr 6-2012

**GOD
JUL!**

ÉRG:s
Romska
kultur dagar

Redaktören har ordet

Hösten var kommen och vinterstormarna gnydde. Som vanligt blir vi stockholmare överraskad av den första snön. Trots att man tidigt går ut med klass två varningar i radio och teve för allmänheten, så tar Staden ingen notis om detta och förbereder inte beredskapen för snöröjningen. När media klagat så hade ansvarige mage att säga att beredskapen var god och att alla plogbilar var ute men trots det rådde kaos i Sörmland.

Sent på tisdagskvällen den 11 december är jag på väg hem med tunnelbanan. Jag ser tre uniformerade poliser som förhör tre ungdomar, två killar och en tjej. Jag ser genast att de är romer och går fram till polisen och frågar om jag kan hjälpa till. Den ena av poliserna ber mig fråga var de bor. Jag frågar då på romanés och flickan svarar att de bor i Ropsten, men kan inte uppge den exakta adressen. Polisen frågar dem om de sover ute på gatan. Han har inte förstått att de med största sannolikhet bor stadsmissionen nyupprättade boende för hemlösa EU-emigranter. Jag ser att den tredje polisen skriver ut en böteslapp och håller block och penna framför den ene killen och säger att han ska skriva under. Jag hör polisen säga att det kostar 1000kronor.

När jag frågar varför man bötesbelägger killen får jag inget svar. Jag frågar då om polisen har förvissat sig om att den unga killen har förstått vad det är han har skriver på.

Jag blir tillsagd på skarpen att ställa mig åt sidan tills de var klara, annars skulle jag bli förvisad från platsen. Man ville inte ha någon hjälp av mig. Polisgruppen bestämde sig för att tillkalla ytterligare en patrull. Nu kom fyra poliser och de konfererade med varandra. Efter ett tag släppte lät flickan gå och tog med sig de bägge killarna.

Där stod jag ensam kvar. Jag för stod ingenting. Dagen efter hör jag på nyheter-na om polisen aktion i tunnelbanan. De har skaffat sig en ny metod i jakten på papperslösa. En metod som inte är rumsren.

É Romani Glinda

Egnahemsvägen 58
141 37 Huddinge

Telefon:

+46 (0)8-779 40 31
+46 (0)70-712 39 91

E-mail: info@romaniglinda.se

Webadress: www.romaniglinda.se

Postgiro: 19 54 82-5

Ansvarig utgivare

och chefredaktör: Fred Taikon

Redaktion: Maja-Lena Taikon,

Rosario Ali Taikon

Bengt O Björklund

Veronika Portik

Mia Taikon

Tipsa oss

Vi tar gärna emot material till tidningen, samt tips om olika evenemang på samtliga romanédialekter, antingen via vanlig post eller via e-posten: red@romaniglinda.se

I en intervju med Sveriges Radio berättar Jerk Wiberg, gruppchef på gränspolisens spaningssektion i Stockholm.

– Vi väntar tills vi ser att det är någon som plankar. Om det visar sig att det är en utländsk medborgare så gör vi en inre utlänningskontroll.

Jerk Wiberg berättar att hans grupp inom gränspolisen står vid spärrarna knappt en gång i månaden, men att andra poliser gör det oftare. Eftersom att plankning är ett brott, så är det här en bra ingång för vidare kontroll, säger han.

Polisen har alltså hittat ett kryphål för att leta efter papperslösa. Normalt kan man inte bara be människor som ser utländska ut att visa ID.

– Man kan inte bara gå på vem som helst ute på stan för att någon kanske ser utländsk ut, det har man inte rätt till.

Lagen kräver något mer för att man ska ha en bra anledning att göra en kontroll.

Jerzy Sarnecki är känd professor i kriminologi på Stockholms Universitet. Han säger att det här inte kan vara för-

Innehåll:

Nobel i Rinkeby	sid. 3
Amira - en romsk förebild	sid. 4
MR-pris till Hammarberg	sid. 5
Romané Bučá konferens	sid. 6-8
Rosario Ali	sid. 9
Birgitta Israelsson	sid. 10
Katiztutställning	sid. 11
Ungdomscentralen	sid. 12
Resan till Polen	sid. 14-16
I Malung	sid. 17
Romsk filmfestival	sid. 18
Foton i Skarpnäck	sid. 18
Bengt får stipendium	sid. 19
Konferens i Sundbyberg	sid. 20
Bakro på vift	sid. 21
Bakro	sid. 21
Kulturveckan seminarier	sid. 22-25
ÉRG:s Kulturfestival	sid. 26-27
Boktips	sid. 28
Bilder berättar	sid. 29
Receptet	sid. 30-31

Fotot på Sunita Indira Singh på framsidan är tagen under ÉRG:s Kulturfestival på Södra teatern i Stockholm av Rosario Ali Taikon.

Vår bidragsgivare Statens Kulturråd

Tryck: Carlshamns tryckeri

ISSN 1651-3258

enligt med lagens anda.

– Det verkar som att man kringgår lagen.

Det är märkligt att dessa gränspoliser inte känner till boendet i Ropsten. Det är också märkligt att de påstår att man måste ha pengar för att få vistas i landet. Polisens metoder måste å det starkaste ifrågasättas. SL:s spärrar ska inte få fungera som ett sätt att kringgå svensk lagstiftning.

Mo Yan i Rinkeby

Nu har årets upplaga av Nobel i Rinkeby, när barn i klass 8b i Rinkebyskolan möter en nobelpristagare, gått av stapeln. Årets pristagare, Mo Yan från Kina, talade varmt om Rinkebys multikulturella samhälle. Såsom traditionen påbjuder presenterade barnen sitt häfte om Nobel och alla pristagarna, men främst om litteraturpristagaren Mo Yan.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Mia Taikon

I över 20 år har författaren Gunilla Lundgren och tecknaren Lotta Silfverhielm arrangerat Nobel i Rinkeby.

– Det hela började med att kulturveteraren Elly Berg kom med en idé att göra ett häfte på arabiska med de arabisktalande barnen i Rinkeby till nobelpristagaren Naguib Mahfouz 1988, sade Lotta Silfverhielm.

Det har nu gått 24 år sedan starten.

– Alla barn i klassen har en roll i detta, men vi försöker stärka och lyfta fram de blygaste av dem i detta projekt, sade Gunilla Lundgren.

Det surrar i biblioteket, alla har inte satt sig än.

– Han har kommit, ropar Gunilla. Alla måste sätta sig.

Ljuset släcks ner och förväntningarna stiger.

Ackompanjerad av ett fyrverkeri av fotoblixtar kommer han Mo Yan och sätter sig på sin plats få främsta raden.

Barnen inleder sin presentation med att hälsa honom välkommen på nio olika språk.

Nu hörs luciasången på avstånd. Sakta glider det multikulturella tåget in i salen. De sjunger vackert. Uppställda framför pristagaren sjunger de sedan några av de mest kända luciasångerna.

Efter att de vitklädda barnen tågat ut är det dags för presentationen av barnens arbete som samlats i ett häfte. Den dikt om

Rinkeby ”Vår by”, som Rimon Bouyaji läste, hade klassen gjort gemensamt. De berättar sedan om Alfred Nobel och som vanligt med en god portion humor.

Barnen hade alla läst Mo Yans bok Ximen Nao och hans sju liv och berättade hur de uppfattat boken. Barnen överlämnade sedan häftet de sammanställt och porträtt de hade gjort.

– Jag tycker att jag ser snyggare ut på porträttet, sade Mo Yan.

Han var glad över att vara där och berättade att han dagen innan varit på slottet och letts in av en prins och känt sig osäker.

– När jag kom hit leddes jag in av en liten flicka. Det kändes mycket bättre, sade Mo Yan.

Han fick stora applåder. Han fortsatte

att tala om Rinkeby och dess mångkulturella sammansättning.

– I sådant här samhälle med många språk är det viktigt att kunna kommunicera. Språk ligger alltid nära ett folks kultur.

Han menade att det är mycket intressant med ett samhälle som består av så många språk. Han tog till en rolig metafor.

– I ett hav där det varma vattnet blandas med det kalla finns det mycket fisk, sade han.

Han tyckte sig känna att man brydde sig om varandra i Rinkeby, trots att det fanns mörka sidor också.

– I framtiden kommer man att säga om en människa som har lyckats att han är en rinkebymänniska, avslutade Mo Yan.

Amira Zamel på sin arbetsplats i Farsta.

Romsk tjej med klös

Amira Zamel är tjeckisk rom, uppväxt i Rosengård i Malmö. Hon är ungdomscoach och romsk aktivist. Hon har arbetat på RKC i Malmö och fick som 17-åring Romska ungdomsförbundets pris "Årets romska ungdom".

Text och foto: Bengt O Björklund

Amira är en tjej med klös, intensitet och stor värme. Hon ler gärna och brett. Hon pratar gärna och mycket och fort.

– När jag gick i skolan hade jag inget större självförtroende, jag trodde inte på mig själv. Kanske skulle jag bli bortgift. Mina betyg var dåliga och jag trodde inte på att jag hade någon framtid där jag själv kunde styra mitt liv.

Men så en dag bestämde hon sig.

– Jag lyfte mig själv och min roll i skolan förändrades. Det vände på en dag.

Amira har fått mycket stöd av sin palestinske pappa och romska mamma.

– Båda mina föräldrar är akademiker och de har varit mina förebilder i hela mitt liv. Min mamma var samtidigt mycket mån om den romska kulturen.

Hon fick sitt första arbete på RKC i Malmö. Där, menar hon, växte hon som

människa. Och hon fortsatte att utbilda sig.

Idag arbetar Amira på Ungdomshuset Tuben i Farsta. Hon var en av 180 sökande till tjänsten som hon fick.

– Jag coachar de ungdomar som kommer dit som vill ha mig som coach. Det finns ju tre coacher till.

Hon menar att det går att arbeta på den reguljära arbetsmarknaden och samtidigt vara en del av den romska kulturen.

– Det kräver energi, men jag trivs med det, säger hon och skrattar.

I Farsta finns det projekt som handlar om att få ut romerna i arbete.

– Vi har bland annat fyra romska tjejer som är med i projektet. De säger att de vill ha arbete.

Det är också många finsk-romska killar som söker sig till Tuben.

– De brukar komma hit och samlas och

de vill ofta prata med mig om sin kultur.

Men Amira träffar även andra ungdomar.

– Det är det som jag gillar med det här jobbet, det är jättespännande att träffa nya ungdomar. Det är nya utmaningar hela tiden. Det är en perfekt arbetsplats för en perfekt tjej, säger hon och skrattar stort.

Tuben är till för ungdomar mellan 15 och 19 år. Det är som gamla tiders ungdomsgård, men så mycket mera. Här finns inspelningsstudio, dansstudio, ateljéer och mera.

Tuben är också till de för de ungdomar som vill driva projekt.

– De kan vara del av ett eget projekt, med eller utan medel från Kulturförvaltningen. Det är ett kulturstöd för unga. Maxpengen för varje ungdom är 10 000 per projekt.

– Vi är fyra coacher plus flera timanställda som arbetar med ungdomarna. De romska tjejerna är som sagt mest intresserade av att komma in på arbetsmarknaden, men de säger att de inte har några större förhoppningar om att få arbete för att de är romer och tjejer. Jag försöker stödja dem och säger att ”ni måste vara stolta över er kultur, över att vara rom, samtidigt som ni måste kunna leva i det svenska samhället.

Oftast är det de romska tjejerna som har störst problem med att leva i två världar, den romska och den svenska. De känner sig låsta av sin romska kultur, menar Amira.

– Jag brukar säga till dem att de är lika mycket värda som alla andra tjejer i samhället, att det går att behålla sin romska kultur och samtidigt vara delaktig i den svenska. Ofta har de med sig sin kultur hemifrån, men de måste kunna finna sin plats i det svenska samhället också.

De romer som kommer till Tuben är nöjda med att Amira arbetar där.

– De känner en trygghet med att jag som arbetar här också är rom, men jag coachar ju även andra ungdomar.

Thomas Hammarberg och ERRC prisas!

Stockholm Human Rights Award 2012 – till minne av Raoul Wallenberg – går till Thomas Hammarberg och European Roma Rights Centre, ERRC, i Budapest.

Text och foto: Bengt O Björklund

Thomas Hammarberg har som Europarådets kommissionär arbetat hårt för att förbättra situationen för romerna. ERRC för kampen för romerna från sitt högkvarter i Budapest.

Thomas Hammarberg har under större delen av sitt yrkesliv arbetat för att stärka de mänskliga rättigheterna i Europa och världen. Han har varit Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter, generalsekreterare för Olof Palmes Internationella Center, svensk ambassadör för mänskliga rättigheter, generalsekreterare för Rädda Barnen i Sverige och generalsekreterare för Amnesty International.

ERRC arbetar för att stärka romernas ställning, bland annat genom utbildning, upplysning, forskning och genom att föra talan i domstol. ERRC har vunnit flera viktiga mål mot Ungern i Europadomstolen för mänskliga rättigheter i Strasbourg.

Stockholm Human Rights Award instiftades 2009 av International Bar Association, International Legal Assistance Consortium (ILAC) och Sveriges advokatsamfund. Priset delas ut årligen till en person eller organisation som gjort särskilt framstående insatser för att stödja demokratisk utveckling och mänskliga rättigheter.

Utdelningen av 2012 års pris skedde i Berwaldhallen i Stockholm den 26 november. Ceremonin inleddes med klassisk musik från medlemmar ur Radiosymfonikerna och de två kvinnliga musikerna Lise Hummel och Gertrud Stenung som på ett oefterhärmligt sätt spelade cello och piano och sjöng allt från Beatles till U2.

Anne Ramberg, sekreterare i advokatsamfundet inledde festligheterna med att presentera de bägge pristagarna.

– Förra årets vinnare var George Soros och Aryeh Neier. I år får Thomas

Hammarberg pris för sitt arbete för romerna som är den mest utsatta gruppen i Europa. Diskrimineringen mot dem är en ond cirkel som vi måste bryta.

En märkbart rörd Thomas Hammarberg tog emot priset.

– Min förebild har alltid varit Katarina Taikon. Jag kommer aldrig att glömma första gången jag såg henne gå med ett plakat där det stod ”Vi vill gå i skolan”.

Ramberg presenterade sedan ERRC.

– Sedan starten 1991 har ERRC hjälpt och stöttat många romer. Man har drivit över 500 fall runt om i Europa och man har sett till att romer som drabbades under kriget kompenseras med 2 miljoner euro. Organisationen är en ledande aktör när det gäller att se till att mänskliga rättigheter implementeras i hela Europa.

Gergely Dezideriu, chef för ERRC, tackade för priset.

– Vårt arbete vore inte möjligt utan romernas stöd. Vi representerar de romer som säger att ”nu är det nog!”. Men vårt arbete handlar också om att öka tilliten bland romerna så att de vågar anmäla.

Lise Hummel och Gertrud Stenung uppträdde igen innan det var dags för en

paneldebatt med Thomas Hammarberg, Gergely Dezideriu, Ailsa Spindler, utvecklingsansvarig på EERC och Elisabet Fura, chefs-JO och före det domare i Europadomstolen. Moderator var journalisten Todd Benjamin.

Thomas Hammarberg menar att retoriken mot romer bara fortsätter och blir allt värre. Gergely Dezideriu säger att idag är det ”vanliga” politiker som utnyttjar antiromsk retorik för att vinna väljare. Ailsa Spindler höll med.

– Det spelar ingen roll vilken färg politikerna har. Det är så tacksamt att lägga all skuld på romerna.

Elisabet Fura har drivit cirka 500 romska fall i Europadomstolen.

– Men det tar tid innan en dom får någon betydelse för dem det handlar om.

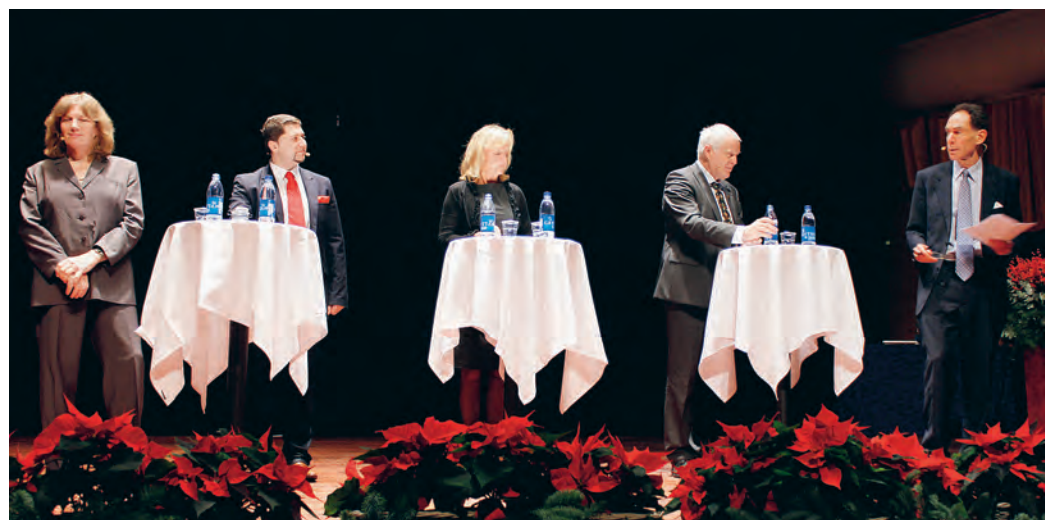
Om den över huvud taget får någon betydelse. Ofta struntar myndigheter och regeringar i att följa domstolens utslag.

Så varför går det så långsamt? Thomas menar att det enorma gap som finns mellan romer och majoritetsbefolkningen är en av orsakerna.

– Dessutom är det ett stort antal romer som är papperslösa, säger han.

Gergely Dezideriu menar att EU idag är alldeles för tamt när det gäller romafrågan.

– Länderna är inte överens. Det man lyckas med idag är att driva igenom enskilda policys som ska hjälpa romerna.

Ailsa Spindler, Gergely Dezideriu, Elisabet Fura och Thomas Hammarberg.

Här är hela gänget i Romané Buča projektet efter avslutad konferensdag.

Romané Buča

I mitten av november arrangerade Sensus en kick off i Stockholm för alla inblandade i projektet Romané Buča, ett arbetsmarknadsprojekt som Sensus Stockholm Gotland driver i samverkan med Eskilstuna och Uppsala kommun, Stockholm Skarpnäcks stadsdelsförvaltning samt Sundbybergs folkhögskola. Europeiska socialfonden finansierar projektet.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Mia Taikon

Dagen inleddes med Hans Caldaras mäktiga stämma i Gelem, gelem. Hans var dessutom dagens konferencier.

– Det här projektet handlar om att få in romer på arbetsmarknaden, sade han.

Statssekreterare Jasenko Selimovic talade om regeringens strategi åren 2012 – 2032.

– Vårt mål är att ett romskt barn som föds 2032 ska ha samma möjligheter som alla andra barn.

Han talade även om de satsningar som görs just nu.

– Ibland får jag de konstigaste kommentarerna ute i kommunerna. Som att de behöver mer pengar för att inkludera romerna. Det betyder ju att de inte är inkluderade idag, vilket gör mig arg.

Han talade om de fem pilotkommunerna.

– Tanke är att de ska sprida goda exempel till alla andra kommuner.

Jasenko menar att vi måste se framåt.

– Men samtidigt får vi inte glömma det förtryck romerna utsatts för i historien. Allt för få kan den romska historien. Det är en historia vi har hoppat över. I samband med vitboken kommer inte heller regeringen att kunna förneka det som har hänt.

Rosario Ali, som tillsammans med Birgitta Israelsson är projektledare för Romané Buča, berättade om projektet.

– Vi började arbeta med EFS-rådet för att se vad vi kunde göra för att påskynda den process som inleddes med Delegationen för romska frågor slutbetänkande och startade det här projektet. I april 2011 gjorde vi vår ansökan.

Det har varit mycket arbete med att ta fram vettiga aktiviteter tillsammans med de som skulle ingå i projektet.

– Nu är vi igång sedan ett år tillbaka

och vi kommer att hålla på fram till sommaren 2014.

Birgitta berättade att i november 2011 samlades alla som skulle ingå i projektet.

– Vi ville veta vilka problemställningar de hade och svaren vi fick var: arbetslöshet och svårigheter att komma in på arbetsmarknaden, låg utbildningsnivå och ohälsa. Orsaker kan vara liten arbetserfarenhet, ingen studi-

etradition, dåligt stöd från samhället, diskriminering och en allmän misstro bland romer mot majoritetssamhället.

Rosario talade om hur arbetsmarknaden förändrats historiskt sett och hur romernas traditionella yrken inte längre har någon funktion.

– I det här projektet ska de kunna förbättra sina kunskaper om samhället och arbetsmarknaden, i svenska språket, i skolämnen, data, förbättra sin hälsa, få bättre utbildning, kostråd, friskvård, betald praktik på en arbetsplats, stärkt självkänsla och självförtroende. Det är viktigt att man satsar långsiktigt, sade han.

Birgitta menade att projektet har som utgångspunkt de mänskliga rättigheterna.

– Vi ska arbeta för att romer ska

Statssekreterare Jasenko Selimovic.

komma in på arbetsmarknaden. De ska kunna söka ett arbete på egna meriter och de ska kunna starta eget. Vi vill också påverka utbildningssystemet så det anpassas efter romernas behov.

Målsättningen är att minst 80 procent av romerna i projektet ska ha fått mer information om samhället, meriter, bättre hälsa och bättre förutsättningar för att söka arbete. 100 procent ska ha fått en individuell plan och ökad makt. Minst 25 procent ska ha fått arbete.

– Tanken är också att allt arbete ska utvärderas så att vi kan ta till oss de metoder som fungerar, sade Rosario.

Sedan var det dags för Eskilstuna att presentera sitt arbete. Lotta Wolgers är projektledare och berättade att det handlade om arbete och studier genom empowerment. Lotta har aldrig tidigare mött en så utsatt grupp som romerna.

– Det viktiga är att de som är med i projektet vill vara med, man kan inte bli anvisad.

Kriterierna är att man är rom, över 20 år, inskriven på Arbetsförmedlingen eller får försörjningsstöd. Målet är ett självständigt liv.

Kommunen erbjuder något som kallas för komjobb, ett arbete inom kommunen.

I Uppsala kommun arbetar man för att stärka förutsättningarna för studier och arbete, med att bryta utanförskapet och bidra till en ökad mångfald. Natalia Costa och Lars-Göran Schedin berättade.

– Vi har utbildning och friskvård i både grupp och individuellt. Utbildningen är förberedande för komvux. Vi har även körkortsteori, berättade Lars-Göran.

Natalia, som även arbetar på Arbetsförmedlingen, berättade om de praktikplatser hon har tagit fram.

– Deltagarna får berätta vad de är intresserade av för mig så kontakter jag i min tur olika arbetsgivare och förhoppningsvis får vi fram en praktikplats.

De bägge projektledarna Birgitta Israelsson och Rosario Ali.

Arbetsförmedlingen står för lön i ett år.

I Skarpnäck är Lars-Gunnar Winsa, avdelningschef på stadsdelsförvaltningen.

– Vi har sett hur vi ska hjälpa dem som hamnat utanför. Vi har en modell där läkare ingår.

Man gick runt och frågade de som länge haft försörjningsstöd om de ville komma in i arbete. Många nappade.

I projektet ingår åtta månader skola och tre månader praktik som ska leda till arbete. Med i projektet finns också Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Man har även med sig kulturförvaltningen.

– Regeringens målsättning är en utmaning som heter duga, sade Winsa.

Kibebe Tsehai är projektledare.

– Vi har många ungdomar som vill komma in på arbetsmarknaden, men de tas

inte emot. Jag har talat med nästan alla romer i vårt område och många av dem har gett upp, trots att de har resurser. Tjänstemännen ger också upp och tänker, de är romer, det är väl lika bra att de får bidrag. Detta är för mig en utmaning. Vi måste kunna se på detta på ett annat sätt. I Skarpnäck arbetar vi nu med Skarpnäcks folkhögskola för att höja kompetensen hos de som vill delta.

Lars-Gunnar berättade om sökandet efter romska representanter.

– Vi skulle vilja att det fanns fler romska organisationer i Skarpnäck. Vi vill också anställa fler romer som kulturcoacher.

Det finns idag många välutbildade romer. Gregor Dufunia Kwiek är en av dem, knuten till projektet genom sitt arbete på folkhögskolan.

– Vårt mål för den här kursen är att eleverna ska få arbete. Vi vill också att

Lotta Wolgers, projektledare.

Lars-Göran Schedin och Natalia Costa.

de förmedlar sin kunskap vidare. Det leder till integration. Idag har vi matematik, svenska, psykologi och samhällsteori med praktik.

Dufunia menar att ett problem är att romerna inte litar på icke-romer.

– Detta är något som vi diskuterar i skolan, hur vi ska gå vidare.

På skolan finns en brobyggare som hjälper till med det praktiska.

Carl-Henrik Svensson, enhetschef, berättade om sin roll i projektet.

– Min roll är att synka projektet med Jobborget och vi är på god väg att hitta lösningar. Vi letar bland annat fram anställningar i den egna organisationen. Romerna blir då kulturutbildare inom förvaltningen.

Som sista punkt för dagen berättade Rosario om det transnationella arbete som också ligger inom ramen för projektet.

– Romerna är Europas största minoritet och vi i Sverige måste också förhålla oss till det som görs i andra länder. Denna kunskap ger mer slagkraft och blir en pusselbit i den europeiska strategin. Vi jämför hur man arbetar med den romska frågan i andra länder. Vi vill också dela med oss av de metoder och erfarenheter som vi har.

Att arbeta transnationellt var också ett krav från EFS.

– Vi kommer också att arbeta med Tjeckien där man har ett välfungerande samarbete mellan myndigheter och det ideella samhället och med Ungern. Vi ska var med när det händer och delta i sådant som rör romer. Vi vill också bjuda hit några av nyckelaktörerna.

Mona Danielsson är ansvarig för de kurser som anordnas av Sundbybergs folkhögskola.

– Även vi är en del av Romané Bučá med vår behandlingsassistentutbildning som pågår fram till mars 2014.

Detta är den tredje behandlingsas-

Lars-Gunnar Winsa, Kibebe Tsehai och Carl-Henrik Svensson.

Gregor Dufunia Kwiek.

sistentutbildningen på skolan. Och de har varit lyckosamma.

– Många av de som gått kurserna har arbete idag.

Den nuvarande kursen har 13 kvinnor och 9 män. Alla romska grupper är representerade.

– Studierna anpassas till individen eftersom det finns så många olika nivåer och erfarenheter. Eleverna läser svenska, psykologi, samhällskunskap och drama. Tre av dessa elever är redan lovade arbete.

Hans Caldaras noterade att det bara fanns tre romer som talare denna dag.

– Jag hoppas att det blir fler i framtiden. Det är något vi måste jobba med, avslutade han.

Mona Danielsson.

Romsk eldsjäl!

Rosario Ali har trots sin unga ålder arbetat i många år med romernas situation i Sverige och i Europa. Idag är han projektledare för det stora Romané Bučá projektet med en budget på 52 miljoner kronor som Sensus driver.

Text och foto: Bengt O Björkund

Sedan Rosario flyttade tillbaka från Italien för drygt tio år sedan har han desutom tagit examen i statsvetenskap och nationalekonomi. I Italien läste han fem år på naturvetenskapliga linjen. Innan han kunde börja läsa på universitet i Sverige var han dock tvungen att läsa in samhällskunskap och svenska. Något som inte alls var särskilt svårt för honom.

När Rosario var klar med sina examina fick han arbete direkt på Sensus i Stockholm där han har arbetat med processstöd för organisationer som vill söka bidrag.

Tillsammans med Birgitta Israelsson är han idag alltså projektledare för Romané Bučá, detta gigantiska projekt med flera hundra aktörer.

Rosario brinner starkt för sitt arbete. Under många år har han föreläst och talat för romernas sak både för allmänheten och för ett stort antal myndigheter.

– Jag såg redan tidigt att det fanns ett stort behov av engagemang när det gäller den romska frågan, både i Sverige och i Europa. Idag är det många fler som engagerar sig, men trots detta är det fortfarande mycket kvar att göra innan romerna i Sverige har samma rättigheter som alla andra. Framför allt har romerna det svårt att komma in på arbetsmarknaden och de har problem när de söker bostad. Fortfarande finns det de som nekar romer tillträde till camping och bara nyligen hindras några finska romer att hyra en bil på en bensinmack bara för att de bar de traditionella dräkterna.

Rosarios engagemang började förmodligen i samband med att han började arbeta på tidningen *É Romani Glinda*. Tillsammans med sin morfar, Fred Taikon, utvecklade de arbetet i förening-

en med samma namn.

– Vi har under dessa år genomfört ett mycket stort antal evenemang, föreläsningar, utställningar, seminarier och musik- och dansföreläsningar. Det är ett fascinerande arbete att få vara med om detta.

Romané Bučá är Rosarios skötebarn. Det var han som väckte idén och det är han som har sett till att den har blivit verklighet.

– Jag visste ju att det fanns outnyttjade fonder i Sverige som EFS höll i, pengar från den Europeiska Socialfonden och tänkte att vi måste kunna sy ihop ett projekt som passar dem och det arbete som behöver göras för och med romer i Sverige.

Och så blev det. Rosario har skrivit projektet och har tagit kontakt med alla dem som nu ingår, ett projekt som efterhand växte med allt fler aktörer. Idag är det Uppsala kommun, Eskilstuna kommun, Skarpnäcks stadsdelsförvaltning och Sundbybergs folkhögskola som ingår i projektet.

– Dessutom ingår ett stort antal myndigheter och organisationer i projektet, bland annat Arbetsförmedlingen som har en stor roll. Det viktiga är att vi har en helhetssyn på deltagarna, därför arbetar vi inte enbart med insatser inom ett område, utan vi försöker tackla samtliga problemområden romer möter när de försöker komma in på arbetsmarknaden.

I projekt finns utbildningsinsatser, arbetsträning, betald praktik, hälsoinsatser, vägledning, samhällsinformation med mera. Allt utifrån romernas egna behov och förutsättningar.

– Det är viktigt att tänka på att i pro-

jektet har vi romer som är med och driver projektet på alla nivåer, i både styr- och arbetsgrupperna, i ledningen och i utförandet.

Det är ett stort projekt med en budget på 52 miljoner som kommer att pågå fram till 2014.

– Vi kommer att arbeta mycket med olika myndigheter, inte minns med de som har fått olika uppdrag från regeringen i samband den nya strategin som kom i början på året. Vi kommer att arbeta mycket med olika länder i Europa.

Rosario kom nyligen hem från ett besök i Spanien där han tillsammans med 27 personer från Sverige besökte en stor romsk organisation som arbetar med ett projekt för att få in romer på arbetsmarknaden.

– Vi har mycket att lära från dem. De har ju arbetat med dessa frågor i snart 12 år och har kommit en bit på vägen. Detta är ju en del av det transnationella arbetet i vårt projekt, att ta emot de erfarenheter och goda exempel andra projekt ute i Europa har att erbjuda.

Vad tror Rosario att projektet kommer att leda till?

– Jag hoppas att projektet kan utveckla nya och framgångsrika metoder och att erfarenheterna vi kommer att göra kan utnyttjas av andra i framtiden.

En eldsjäl till!

Birgitta Israelsson är tillsammans med Rosario Ali projektledare för det stora Romané Bučá projektet som ska pågå fram till 2014. Under hela sitt arbetsliv har Birgitta arbetat med den kooperativa idén, något som hon i detta projekt som Sensus driver är av stor användning.

Text och foto: Bengt O Björkund

Birgitta Israelssons arbetsplats idag är Sensus lokaler på Medborgarplatsen, i det hus där Saluhallen finns.

Birgitta Israelsson är född och uppvuxen i Farsta. Hon läste beteendevetenskap i mitten av 70-talet, sedan byggde hon på med en syokonsulentutbildning och fick arbete på en grundskola i Ronneby.

– Där arbetade jag i tre år med vägledning av elever på högstadiet, berättar hon.

1982 flyttade Birgitta med familj till Botkyrka där hon arbetade som SSA sekreterare, alltså, samverkan, skola och arbetsliv.

– Jag jobbade med näringslivet för att skaffa fram praktikplatser åt eleverna i hela kommunen. Det som var fascinerande med Botkyrka var den multikulturella blandningen som redan då omfattade 65 språk.

1991 började Birgitta arbeta för kooperativa institutet i Stockholm.

– Jag skulle få in den kooperativa idén i skolan. Jag började också arbeta internationellt där och fick resa en hel del. Bland annat reste vi till Västbanken där vi arbetade med att skapa kooperativ som ett sätt att förbättra ekonomin för människor där.

Den kooperativa idén har sedan följt Birgitta som en röd tråd i hennes arbete. Idag jobbar hon som sagt på Sensus.

– Den kooperativa idén med socialt företagande handlar om att skapa jobb till de som annars inte får något arbete. Det kan handla om arbetshandikapp, utanförskap eller långtidsarbetslöshet. Den kooperativa idén är givetvis också gångbar när det gäller romer som ofta aldrig har haft ett arbete, som ofta har

arbetshinder och befinner sig i utanförskap. De är ju dessutom hårt diskriminerade på arbetsmarknaden.

När Birgitta började arbeta med romer för snart ett år sedan var det något helt nytt för henne.

– Då kunde jag mycket lite om romer, om romsk kultur och historia. Det har varit en spännande resa att lära känna en minoritet med så starka kulturtraditioner som har levt i ett totalt utanförskap i århundraden. Även om de diskrimineras hårt i Sverige är det ännu värre för romer i andra europeiska länder där de lever i misär. EU ålägger sin medlemsländer att ta bättre hand om sina minoriteter och inkludera dem i samhället, men många länder verka strunta i dessa direktiv. Inte ens Sverige följer alla konventioner man skrivit under när det gäller romer.

Regeringen fattade i februari i år beslut om en strategi för romsk inkludering åren 2012 till 2032. I strategin ingår en satsning på 46 miljoner kronor mellan åren 2012 till 2015 utöver de ordinarie medel som finns för de nationella minoriteterna. Fem pilotkommuner ska bedriva utvecklingsarbete under de första fyra åren.

– Den strategin sammanfaller med vårt projekt som ju också arbetar med alla de områden där romer diskrimineras. Vårt projekt syftar till att romer ska komma in på arbetsmarknaden.

Romané Bučá är ett arbetsmarknadsprojekt som stöds av EFS.

– Vi har ju många romer med i vårt projekt. De vill vi givetvis ska få arbete, men samtidigt handlar mycket av vårt arbete om att finna fungerande modeller för att fler ska inkluderas i samhället och få jobb för att kunna klara sig själva.

Birgitta menar att projektet i stort handlar om sådana självklarheter som mänskliga rättigheter, rättigheter som de flesta andra redan har.

Vad har då Birgitta för förhoppningar med detta projekt?

– Självklart vill jag att vi ska lyckas, att många romer ska få jobb genom vårt projekt. Jag hoppas också att vi kan lyckas påverka till exempel arbetsgivare, både privata och offentliga, till att ha en mer positiv syn på romer och välja även dem. Vi vill få bort den dolda diskrimineringen på arbetsmarknaden, på bostadsmarknaden och i skolan. Detta är även ett antidiskrimineringsprojekt.

Projektet ska samverka med de fem pilotkommuner som redan satt igång sitt arbete.

– Ju fler som arbetar med samma fråga ju starkare blir effekten. Vi har en direktkanal till pilotkommunerna genom Majlis Nilsson som är samordnare på Länsstyrelsen i Stockholm. Hon sitter med i en av våra arbetsgrupper. Vi kommer också att knyta direktkontakter med de olika projektledarna ute i kommunerna.

2013 kommer projektet att växla upp en växel till.

– Då är det många viktiga saker som ska ske kring metodutveckling, spridningskonferenser och det transnationella utbytet med romska projekt i andra länder. Vårt påverkansarbete kommer också att öka, förklarar Birgitta Israelsson.

Katitzis resa genom Sverige

Text och foto: Bengt O Björklund

På Tensta konsthall pågår en utställning med bland annat originalteckningar till Katitziböckerna av Björn Hedlund. Utställningen handlar om Katarina Taikons (1932–1995) självbiografiska romanfigur Katitzi som är huvudpersonen i tretton böcker och åtta seriealbum publicerade 1969-1982.

Under vernissagen fanns Angelica Ström, Katarinas dotter, på plats och berättade om sin mammas arbete. Utställningen produceras i samarbete med henne.

Utställningen består av originalutgåvor av böcker, serietidningar och album samt illustrationer av Björn Hedlund, artiklar, recensioner, TV-inspelningar, fotografier och annat arkivmaterial. Den lyfter fram och diskuterar en unik flickkaraktär, vars romska bakgrund är central i berättelsen, från barn- och ungdomslitteraturens värld. Under utsatta förhållanden finner

Katitzi vägar till en dräglig tillvaro och så småningom självförverkligande.

I samarbete med ABF, förlaget Natur och Kultur och biblioteken i Rinkeby och Tensta planeras en serie seminarier med bland andra journalisten och författaren Lawen Mohtadi och barnlitteraturforskaren Kristin Hallberg. En stadsvandring i Katitzis fotspår ingick också i serien. På Tensta och Rinkeby bibliotek läste Angelica ur Katitziböckerna.

Hans Caldaras, som bland annat skrivit musiken och formgav kläderna i TV-serien, samtalande om Katitzi med Kajsa Isaksson som regisserade Riksteaterns föreställning, på Tensta konsthall den 5 december. Serien avslutades med ett samtal mellan Rosa Taikon, Katarinas syster, och Maria Lind den 22 december.

Det som är mest intressant på denna utställning är givetvis Björn Hedlunds originalillustrationer. De är i svartvitt och

Angelica Ström.

inte så stora, men de andas tidsanda. Man kan lätt påstå att hans illustrationer gav Katarinas böcker en alldeles särskild prägel och de är idag tidsdokument av en svunnen tid. Björn Hedlund och Katarina Taikon var nära vänner och kände varandra i många år. Deras samarbete kunde gå till så att Katarina berättade om sin uppväxt och sitt liv och Björn tecknade utifrån hennes berättelser. Katitziböckerna växte sålunda fram både grafiskt och språkligt på en gång.

Utställningen pågår fram till den 13 januari 2013.

podium

Le Romané Nevimata
ROMSKA NYHETER

Vi vill ha in fler manus!

Vi vill att romer ska synas i litteraturen! Tidskriften *Le Romané Nevimata* och bokförlaget Podium har sedan hösten 2011 en pågående skrivartävling med temat "Att vara ung rom idag". Nu vill vi ha in fler manus!

Skicka din berättelse till oss innan den **25 februari 2013**. Det vinnande bidraget ges ut som bok av Podium och belönas med **50 000 kronor**.

På våra hemsidor finns fullständiga tävlingsvillkor och mer information om tävlingen.

www.podium.nu

www.nevimata.com

Torsdagen den 17/1 kl 17-19 har vi en skriparverkstad i Stockholm som fokuserar på temat "Att vara ung rom idag". Ta med det du har skrivit, diskutera och få skrivråd och inspiration!

Plats: Lava, Kulturhuset (gatuplan)

Tävlingen genomförs med stöd från Kulturrådet och kulturförvaltningen Stockholms stad.

Här är den glada delegationen från Helsingfors.

Romska ungdomscentralen

Ungdomscentralen i Helsingfors bedriver verksamhet för ungdomar, främst dem mellan 13 och 17 år. I staden finns det 11 enheter för ungdomsarbete, varje enhet omfattar 3-6 ungdomslokaler. Man bedriver också inriktat ungdomsarbete för ungdomar med särskilda behov, som till exempel romer. Ett projekt som drivs med denna inriktning är Nevo Drom.

Text och foto: Bengt O Björklund

Nyligen var en delegation från Ungdomscentralen på besök i Stockholm. De var nyfikna på det arbete med romer som Sensus bedriver, främst då genom projektet Romané Bučá (som ni kan läsa om på sidan 6). I Sensus lokaler på Medborgarplatsen berättade de om sitt arbete. Sonja Wittling var delegationens talesperson.

– Vi arbetar med många olika projekt, bland annat arbetar vi mycket med familj och skola. Det viktigaste när det gäller de romska ungdomarna är att de går ut grundskolan. Nevo Drom är ett projekt som startade 2008 och vi hoppas att det ska bli en permanent verksamhet. Vi jobbar med hela Helsingfors.

Att söka stöd hos Ungdomscentralen är frivilligt. Man räknar med att kunna ta emot cirka 20 ungdomar per år inom denna inriktade verksamhet. Skolorna kan skriva en remiss för en elev till

NevoDrom, så kan eleven få stöd.

– Men det svåraste är att hitta dessa ungdomar. Det finns cirka 10 till 12 000 romer i Finland men alla bor ju inte i Helsingfors och av dem som bor i staden är inte så många ungdomar. Vi informerar dock alla skolor i hela Helsingfors om vår verksamhet.

Leif Berg är rom och arbetar som ungdomsledare inom Nevo Drom på en ungdomsgård i västra Helsingfors. Ungdomsgården startade för tio år sedan.

– Varje söndag har vi särskild verksamhet just för romska ungdomar och det kommer mellan 20 och 100 ungdomar varje söndag. Vi kan hjälpa dem med råd när det gäller frågor om skola, arbete och boende. Vi kan också slussa dem vidare till den instans som bäst kan hjälpa dem.

Ungdomsgården samarbetar med barnskydd, polis, kyrkan, socialtjänsten, diakoni och andra projekt. De ger infor-

mation och råd om hur man kan arbeta med romska barn.

Ungdomscentralen arrangerar i samarbete med diakonianstalten familjeläger för de romska ungdomarna och deras familjer. Det brukar vara mellan 40 och 60 deltagare och är

tänkt som en generationsöverskridande aktivitet. Diakonianstalten står för mat och logi.

– Vi har också läger för romska män och läger för romska kvinnor, berättar Sonja Wittling. Ungdomarna får vara med och bestämma vilka aktiviteter som ska göras på dessa läger.

Nevo Drom arbetar med ett helhetsperspektiv, hem, skola och fritid.

– Vi ger stöd både individuellt och i grupp, vi arbetar med familjer och med nätverksarbete. På nätverksmötena går vi igenom vilket barn som behöver vad i fråga om stöd. På dessa möten kan föräldrar, barn, skolan, socialtjänsten och ungdomsledare ingå, beroende på vad som krävs.

Helsingfors stad erbjuder praktik på olika arbetsplatser inom kommunen.

– Där får de stöd i hur arbetslivets regler fungerar och de får verktyg för att kunna komma framåt i livet. De kan också få stöd för att hitta en utbildning som passar dem. Har de något problem skickar vi dem vidare för diagnos. Detta gäller inte bara romska ungdomar, utan alla de ungdomar vi arbetar med. Vi arbetar också ihop med Arbetsförmedlingen som ger ungdomarna lönestöd. Målsättningen är att alla ska få ett arbete, men så blir det ofta inte. Många fortsätter dock att studera, cirka hälften, avslutade Sonja Wittling.

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som arbetar mot diskriminering och för allas lika rättigheter och möjligheter.

**diskriminerings
ombudsmannen**

Ny rapport från DO

Romers rättigheter

Diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor

Rapporten finns för nedladdning på DO:s webbplats. Där kan du även beställa ditt exemplar av rapporten.

www.do.se

Vid ingången till
Auschwitz.

I Förintelens fotspår

Här fortsätter berättelsen om resan till Polen som gjordes av en grupp från tre städer. De kom från de fem olika grupperna och målet var att följa i romernas spår under Förintelsen. Resan arrangerades av Forum för levande historia i samarbete med ÉRG.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Dag tre inleddes med resa till Auschwitz I, ett omfattande huvudläger och satellitläger med jordbruk. Detta var ett förintelseläger där gaskamrar och krematorier installerades och det systematiska mördandet av judar och romer utfördes. Här mördades större delen av de cirka en miljon judar, 74 000 polacker och 20 000 romer som dog i Auschwitz.

– Man behövde ett nytt läger i Polen eftersom det var fullt överallt. Då tog man över en gammal militärförläggning och byggde till nya byggnader. 728 fångar var först på plats och började bygga.

Det tog tre år att bygga Auschwitz I med sina gaskammare. När allt var klart bodde det cirka 800 personer i varje hus. 100 personer sov i 30 sängar i varje rum.

Den tid en nyanlände fånge normalt tillbringade i lägret var bara två timmar.

Sedan var de döda och deras aska användes som gödsel. Urvalet skedde mycket snabbt. De skickade hellre fångarna till gaskammarna än till de överfulla lägren för att jobba.

– 1941 kom de första romerna till lägret, men de registrerades inte som romer utan som politiska fångar. I början fick de behålla sina ägodelar; kläder, instrument, verktyg och annat. Tanken var att de skulle utgöra ett slags Skansen, berättade Christer Mattsson.

I gaskammarna kunde man ha ihjäl upp till 1500 personer om dagen. Själva ihjälgasandet tog 20 minuter, men att för städpatrullen tog det upp till 24 timmar.

– Bland annat samlade man offrens hår. Ett kilo hår var värt en riksmark. När lägret stängdes fanns det fortfarande ett ton hår kvar, sade Christer Mattsson.

Under eftermiddagen tog Christer Mattsson med sig det romska sällskapet till ett tågspår, ett sidospår där nazisterna gjorde ett tidigt urval av vilka som skulle direkt till gaskammarna.

– Den absoluta majoriteten skulle mördas omgående och det var här som alla romer klev av. Det stod lastbilar på tomgång och väntade på de som skulle till gaskammarna. De som valdes ut till slavarbete delades upp i kvinnor och män.

Idag har man röjt fram en del av den långa rampen där fångarna klev av tåget. De längsta transporterna kom från Tessalonike, de tog cirka två veckor. Det var varmt, inget vatten. Alla var döda när de kom fram. Cirka 70 – 80 personer fanns i varje vagn och varje tågsätt hade med sig cirka 3000 tusen fångar. Så det krävdes en lång ramp när de klev av.

Därifrån gick gruppen till fots, samma väg som fångarna en gång tvingades att gå, till Birkenau.

I oktober 1941 upprättades ytterligare ett lägerområde, tre kilometer från huvudlägret. Det fick namnet Auschwitz II eller Birkenau, uppkallat efter den

polska byn Brzezinka (Birkenau på tyska) där det byggdes. Birkenau fungerade som förintelsläger, med fyra större gaskammare och krematorier. Birkenau byggdes hela tiden ut och blev det största lägerområdet, med över 250 baracker och byggnader. Auschwitz I och II drevs av SS, med Rudolf Höss som kommandant. Den största andelen av fångarna var judar, som kom från alla de tyskkontrollerade länderna. I början av 1943 inrättades en särskild lägerdel för romer. Dit deporterades omkring 23 000 romer.

Som mest fanns det cirka 100 000 fångar i Birkenau.

Det som möter gruppen när man närmar sig Birkenauläget är de berömda konturerna med järnvägsspåren som leder in i ett tegelkomplex. Först går man i den del av läget som hade slavarbetare. Här bodde 8400 fångar under vidriga förhållanden.

– Det fanns bara en byggnad med toaletter, men alla skulle vara klara på tretti minuter, vilket var omöjligt. Samtidigt hade de flesta konstant diarré. De fick inte mycket att äta. Genomsnittslivslängden var cirka tre månader. Det var ine meningen att man skulle överleva. Antingen dödades man vid ankomsten eller så skulle man arbeta ihjäl sig.

Från början byggde man inga toaletter alls. Ett läger för tiotusentals fångar. De grävde gropar i marken istället, men då spred sig tyfus och kolera.

– SS-personalen blev själva sjuka. Den ansvarige SS-läkaren blev sjuk och dog. Då förbättrade man villkoren, inte av medlidande för fångarna, men för att systemet inte alls fungerade. Man kan inte tala om tysk noggrannhet här, utan man lärde sig allt eftersom. Den enda idén som var glasklar var att man skulle ha ett rasrent Tyskland.

Gruppen hamnar i en barnbarack. Där fanns det teckningar på väggarna som fångar hade gjort. Här bodde även polska barn som skulle bli bortadopterade.

– Fångarna försökte göra det lite bättre för barnen. Det fanns till och med små stegar för att de minsta skulle kunna ta

Vår polske guide i museet i Auschwitz vid foto av anländande fångar.

sig upp i britsarna. Här fanns det även spädbarn.

Att hålla nästan 100 000 slavar var dyrt och kostade mer än vad man fick ut i arbete.

Nu var det dags att besöka gaskammare och krematorium nummer tre.

– Kapaciteten var 1500 människor i taget. Gaskammaren låg under mark. När gasningen var klar öppnade man och drog ut kropparna och hissade upp dem till krematoriedelen. SS sprängde det hela för att dölja vad man hade gjort.

Det var andra fångar som tvingades att bränna kropparna. "Zigenarlägret" låg inte långt bort.

– De visste säkert vad det var som pågick.

Gruppen hamnade sedan i inskrivningsbyggnaden.

– Här kom man in som individ och kom ut som fånge. Man kom in med sitt namn och sina kläder, sedan kom man ut utan hår, med fångkläder och ett intatuerat nummer.

Det var för lössen skull alla blev rakade. Alla ägodelar fångarna hade med sig hit togs ifrån dem och samlades in. Senare skickades mycket ut ur läget. Men mycket av det som samlades in brändes också. Efter att ha rakats över hela kroppen hamnade fångarna i ett rum där de undersök-

I barnbaracken i Birkenau.

Inskrivningsbyggnaden, den så kallade Saunan med foton stulna ur fångarnas bagage.

tes av en läkare i jakten på guld som någon kanske försökte smuggla in. Näste steg var att duscha. Efter att ha torkat fick de sina lägeruniformer.

– Här utfördes även en andra selektion om det var något man missat tidigare. Nu var de ju nakna om man kunde lättare se vilka som inte skulle få leva.

På väggarna hänger fotografier som nazisterna inte hann bränna, foton på några av de fångar som passerade intagningen. Även privata foton finns med, foton som tagits från fångarna.

Nu fick ”Zigenarlägret” besök av gruppen. De första romerna transporterades hit från Tyskland i februari 1943. Då var inte lägret helt klart. Rummen var inte klara och avloppet fungerade inte. Det fanns inget vatten. Nästa transport kom två veckor senare. 1700 romer anlände då. Många av dessa romer hade tyfus och därför registrerades de inte utan togs direkt till gaskammaren. Det var de första romerna som gasades ihjäl.

I april 1943 tappas läkarna kontrollen över tyfusedemi. Man utökar sjukhuset storlek. 370 barn föddes där. Inget av de barnen överlevde. Det är Mengele som är ansvarig för den här delen av lägret. Han var särskilt intresserad av tvillingar. Han

var övertygad om att i framtiden skulle den ariska kvinnan alltid föda tvillingar eller trillingar. Sina experiment på tvillingar gjorde han i barack 31. Utanför fanns också en lekplats. Barnen var på plats mellan 08.00 till 14.00. Sedan fick de återvända till sina mödrar. I ”Zigenarlägret”, där både män och kvinnor bodde tillsammans, hängde romerna upp filter mellan sängarna för att få lite eget utrymme. Allt som är kvar av lägret idag är en skorsten. 21 000 romer var registrerade i detta läger. I augusti 1944 mördades de sista romerna här. Man hade redan försökt avliva dem i maj, men det hade blivit ett stort motstånd.

Avslutningsvis samlades gruppen vid minnesmärket för de romer som mördades här.

Christer Mattsson läser ett kapitel ur Berith Kalanders bok, Min mor fånge nr: Z4517. En ceremoni inleddes. Man spelade

och sjöng sedan Tove Janssons Höstvisa. Därefter tände Berith Kalanders och Kristina Georgesson, två barn till överlevande, ljus till minne av de som föll offer här.

Fred Taikon talar.

– Det finns en tanke med detta monument, att vi ska komma hem och berätta vad som en gång hände. Att vi romer ska minnas.

Alla sjöng sedan Gelem, gelem. En tyst minut följde.

Fortsättning följer i nästa nummer

Emilia Huczko, Sergiusz Markowski och Domino Kai.

Romska kulturveckor i Malung

Under två veckor i oktober hade Malung Romska kulturveckor. På biblioteket hade ÉRG olika evenemang under två dagar. Det var mycket uppskattat.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Maja Taikon

Som ett led i É Romani Glindas arbete med att synliggöra den romska frågan reste föreningen till Malung på en inbjudan av Malungs bibliotek.

Fred Taikon och Rosario Alí från É Romani Glinda föreläste om Den okända Förintelsen och presenterade fotoutställningen med samma namn. De visade även filmen Romska tårar, filmen om massutvisningarna av romer till utrotningsslåger i Transnistrien.

Mia Taikon från ÉRG läste ur boken om Marie-Claude – en romsk tjej och boken Djangon. Det kom flera klasser och andra grupper för att lyssna på sagorna.

Fred Taikon berättade om romsk litteratur, både samtida och äldre romsk litteratur. Han talade även om det romska språket och dess varianter. Kvällen avslutades med att Fred hade högläsning på romanés.

Under bägge dagarna var det fullsatt i

Mia med några av barnen under sagostunden.

salen och mycket uppskattat, folk gick inte hem, trots att biblioteket hade stängt.

Det var en blandad publik som hade många frågor. Diskussionerna var talrika och alla som var där uttryckte sitt uppskattning.

Att Malung verkligen vill satsa på sina minoriteter framkom tydligt under dessa dagar. Bibliotekarien Ylva Selin Isaksson är något av en eldsjäl i dessa frågor.

Utställningen var välbesökt under de två veckor den stod på biblioteket.

Mingel i pausen.

Fred Taikon, Ylva Selin Isaksson och Mia Taikon.

En skolklass som lyssnar på Fred när han talar om den romska Förintelen.

Romsk filmfestival

Text: Bengt O Björklund

I november hölls Sveriges Internationella Roma Filmfestival (SIRF). Det var andra gången som festivalen hölls. Denna gång var platsen biografen Rio på Hornstulls strand.

Mellan 19-23 november erbjöds filmvisningar för skolor. Mellan 23-25 november var det filmvisningar för allmänheten. Filmvisningarna för skolor var gratis.

Under premiärdagen för allmänheten var det tänkt att Thomas Hammarberg skulle hålla ett inledande tal, men efter att den akademiska kvarten gått var det fortfarande inte fler än lite drygt ett dussin besökare och talet ställdes in. Det är synd att inte fler tog tillfället i akt för filmen som sedan visades, Rom – Cigan, var en mycket bra film som förtjänade ett mycket bättre öde än en nästan tom salong.

Filmen handlade om Adam, en pojke från en romsk bosättning i östra

Slovakien med endast två glädjeämnen i livet: hans träning som boxare och hans flickvän Julka. Men när hans far dödas under mystiska förhållanden, gifter hans mor om sig med sin sväger, lånehajen och tjuven Žigo. Adams liv förändras från en dag till nästa. Han gör sitt bästa för att skydda sina bröder från Žigos inflytande, men hans styvfar drar in dem i sina tvivelaktiga affärer och Adam finner sig mer och mer i konflikt med lagarna och normerna i sitt samhälle. Under en argumentation med Žigo, inser han vem som ligger bakom hans fars död.

Det är en gripande film med mycket vackert foto, regisserad av Martin Sulik.

Det är en nyproducerad film som kom

förra året, inspelad i ett romskt område i Slovakien.

– Vi vill lyfta fram filmer som synliggör romska berättelser, romers liv och erfarenheter. Vi vill bidra med nya bilder som inte tidigare visats i Sverige, till ett rikare och mer varierat kulturutbud, säger Domino Kai som arrangerar festivalen.

SIRF är en ideell romsk intresseorganisation, vars huvudsyfte är att arrangera en filmfestival för att visualisera romernas situation med ett efterarbete efter visning.

Romsk kultur i bild

Text: Bengt O Björklund Foto: Veronika Portik

Den 24 november var det vernissage för fotoutställningen Romsk kultur i bilder på Skarpnäcks bibliotek.

– Ofta har man sett bilder av romer i ett fattig och kulturlöst perspektiv från Sverige och Europa, något som man inte kan gå förbi, historien måste berättas, utan att man stigmatiserar en etnicitet. Men vi måste även visa hur det moderna romska samhället ser ut och i vår utställning visar vi en rad bilder från olika romska miljöer i nutid, berättar Rosario Ali.

Utställningen visar på romsk kultur idag. Det handlar mycket om romers artisteri från teater till film, musik och dans. Man kan se olika kända romska profiler, på scenen i Sverige och Europa. Man kan även se barn i olika miljöer från Finland, Sverige och Turkiet.

– Vi visar ett axplock av É Romani

Glindas bildarkiv som handlar om romers kultur i fest och vardag, berättar Rosario.

Under invigningen hölls ett seminarium om romers historia, kultur och språk. De som samlats hade många frågor.

Utställningen är en del av flera evenemang som kommer att ske i år och i början av nästa år. Dessa evenemang finansieras av Kulturrådet och Stockholms kulturförvaltning. När det gäller evenemangen

Rosario berättar om romernas historia.

på biblioteken kommer de att ske i ett samarbete med Stockholms stadsbibliotek. Utställningar och seminarier kommer att pågå i flera olika bibliotek framöver.

Bengt får tvåårigt konstnärstipendium

Text och foto: Fred Taikon

É Romani Glindas egna journalist Bengt O Björklund har fått ett välförtjänt tvåårigt konstnärstipendium på sammanlagt 160 000 kronor från Sveriges Författarfond för sitt arbete som kulturskribent på tidsskriften É Romani Glinda.

Bengt har många strängar på sin lyra. Han är journalist, poet, författare, konstnär och musiker.

Han började på tidningen som utbildare, redaktionen behövde förkovra sig i journalistik, layout och bildhantering. Kursverksamheten skulle vara i tre månader, men Bengt blev fast i arbetet på tidningen och har allt sedan dess arbetat utan uppehåll i snart tolv år på redaktionen.

Bengt har en lång och historisk inblick i olika kulturer vilket betyder att han är till stor hjälp i arbetet med att lyfta den romska kulturen. När Bengt började hos oss fanns bara en romsk tidskrift i landet. Även han insåg mycket tidigt, att det fanns ett behov att lyfta den romska frågan i ett eget romskt media och lade in all sin glöd i skrivandet och arbetet på redaktionen.

Det är glädjande att Sveriges Författarfond har uppmärksammat Bengt och hans arbete som kulturskribent och konstnär. Stipendiet är ett erkännande inte bara för Bengts arbete, utan även för oss É Romani Glinda som blir nämnd i hans nominering då man belönar en icke-romsk skribent med ett romskt intresse för romsk kultur och historia.

Bengt är också den som kommer med idéerna till vår tecknade satiriske seriefigur Bakro i ett samarbete med serietecknaren Ulf Lundkvist. Bakro lyfter och kan även kritisera aktuella händelser som sker i samhället och i omvärlden.

Men vem mer är då Bengt O Björklund?

Bengt är hippie. Flower power rörelsen hade fått ett fotfäste även i Europa i slutet av 60-talet. Som en mycket ung kille

liftade han ut i Europa. Tanken var att resa mot orienten och Indien.

Alla Indienfarare måste passera Turkiet. Istanbul var den sista anhalten innan man trädde in i orienten därför var Istanbul en mötesplats för alla världens hippies. Man kom överens med sina vänner och bekanta, att om vi skiljs så träffas vi på Pudding Shop i Istanbul.

Bengts resa mot Indien stannar i Istanbul. Han blir ertappad med 30 gram hasch i fickan, värt 100 kronor, och blir fängslad av turkisk polis. Straffet var satt till tolv års fängelse. Han blev utsatt för tortyr då polisen ville ha namnen på hans kompisar. Han blev flyttad från det ena fängelset till det andra.

När Bengt berättar om detta klagar han aldrig utan tvärt om kom fängelsevistelsen att bli hans läroverk. Det var i fängelset hans konstnärliga anlag kom fram. Han började måla. Det var i fängelset han kom i kontakt med musiken i dess olika former. Det var i fängelset han fick upp ögonen för världslitteraturen och det var i fängelset som hans poetiska anlag frodades. Det var i fängelset han träffade Billy Hayes, ett levnadsöde som senare skildrades i filmen *Midnight Express*. I filmen gestaltas Bengt som svensken Erich.

Efter att Sverige ändrade på sin grundlag kunde man ta hem Bengt till Sverige 1973. Han blir utväxlad på Istanbuls flygplats och kommer till Sverige. Där han möts av svensk fängsvård och blir internerad och samtidigt blir han fråntagen sina kära ägodelar som pennor och penslar. Att straffas i Sverige var enligt Bengt, hårdare än att sitta i Turkiet. Bengt blir sedan benådad efter ett halvt år i isoleringscell

Bengt läser ur sin bok "Jag missade Woodstock".

på Österåkersanstalten.

Bengt reser senare med en uttrangerad 12-meters buss mot Indien med några av medfångarna från Istanbul. De hamnade i Turkiet. Bussen gick sedan sönder under en resa till Aten.

Bengt hamnar i Brasilien och odlar avokado, blir arbetsförmedlare och säljer färdigbredda småfrallor. Tidigare har han träffat sin andra fru Rose. Tillsammans adopterar de en brasiliansk flicka som det på otroliga premisser får in i Sverige.

Bengt skiljer sig och börjar studera på Stockholms universitet, trots att han inte har gått på gymnasiet kommer han in.

I början av 90-talet börjar han sin journalistiska bana på olika tidningar och tidskrifter. Han skriver poesi och noveller på kvällar och fritid. Han gifter om sig med Gertrude och de får två barn. 2001 börjar han på É Romani Glinda.

2009 publicerades hans självbiografi "Jag missade Woodstock" och han har nyligen skrivit kontrakt med Fel förlag om fortsättningen.

Så visst har Bengt många strängar på sin lyra. Många fler än vi har kunnat beskriva.

Grattis Bengt till priset, vi delar glädjen med dig!

Mona Danielsson, Katja och Ingrid Blomerus.

Unga romers möjligheter

På Sundbybergs folkhögskola hölls i oktober en endagskonferens under temat Konferens om unga romers möjligheter i dagens samhälle. Matsalen på övre våningen var fullsatt när Domino Kai, dagens moderator, vandrade in genom salen sjungandes Gelem, gelem, den internationella romska hymnen.

Text och foto: Bengt O Björklund

Konferensen i Sundbyberg handlade om unga romers möjligheter i dagens samhälle. Hur ska samhället nå de unga romer som varken studerar eller arbetar? I Stockholm är det endast ca 1 % av unga romer som får godkända grundskolebetyg.

Ett projekt som genomförts av föreningen "Framtidens unga romer" avslutades med denna konferens. Ett 100-tal deltagare från olika delar av Sverige var med.

Tiina Kiveliö arbetar på Länsstyrelsen i Stockholm på enheten för minoritetsfrågor.

– Vi har ett särskilt ansvar för uppföljningen de nya pilotprojekten, för samordning, återrapportering och rådgivning. Vi fördelar även statsbidrag till förvaltningsområdena och till riksorganisationer.

Hon talade om bristen på lärarassistenter och hur samråd med romerna är extra viktigt.

Oscar Svensson från Ungdomsstyrelsen jobbar med bidrag och har ett särskilt uppdrag att hjälpa unga in i arbetslivet.

– Det handlar mycket om en bättre

samverkan med olika myndigheter. Det får inte bara bli projekt på projekt.

Unga är överrepresenterade bland de arbetslösa. Över 100 000 unga har varken studerat eller arbetat det senaste året.

– Just gruppen 16 till 19 år har störst behov av stöd, sade han.

Mirelle Gyllenbäck är projektledare på arbetsförmedlingen. Nyligen avslutades projektet "Jämlikhet för romer på arbetsmarknaden".

Även om projektet nu är slut fortsätter arbetet. Utbildning ska spridas och fokus ska ligga på romsk inkludering.

– Vi kommer också att ansvara för den introduktionsutbildning av de fem nya brobyggare som just börjat sitt arbete i den fem pilotkommunerna. De ska också få mediaträning. Deras arbete kommer att formas utifrån de förutsättningar som finns i kommunen och de kommer att ha sitt kontor lokalt på AF. Vi kommer även att göra kompetensutvecklande insatser i respektive pilotkommun.

Sedan blev det skönsång på finska av Katja och Ingrid Blomerus innan Roseli da Silva Utterberg från AF började berätta om samarbetet med Sundbybergs folkhögskola.

– Vi har ofta problem med att fylla våra utbildningsplatser, men inte när det gäller utbildningarna till Sundbybergs folkhögskola. Hit är det fler ansökande än det finns plats för.

Katja och Ingrid Blomerus från föreningen Framtidens unga romer och Mona Danielsson från Sundbybergs folkhögskola berättade sedan om bland annat HVB-hemmet Katitzi i Vingåker.

Mona Danielsson påpekade vikten av att det finns romer som är anställda i verksamheten som rör dem.

– Syftet med projektet är att kunna hjälpa unga romer till utbildning och arbete. Nätverk är nödvändiga, förtroende ett måste, sade Ingrid.

Under ett panelsamtal mellan Haninge, Botkyrka och Södertälje kommun berättade Bengt Eliasson från Botkyrka att det var först i år de började arbeta med romer.

– Nu har vi kontakt med två romska föreningar. Den stora utmaningen är dock att det krävs resurser, sade han.

Eva Bjurholm från Södertälje menade att den nya strategin har gett dem legitimitet att arbeta med de romska frågorna.

I Haninge där Marjaana Lehmonen arbetar har romerna en önskan om ett romskt dagis.

– Det är en stor fråga för romerna i kommunen. Nu ska de själva kartlägga behovet.

Eva Bjurholm vill se särlösningar.

– Vi skulle också behöva romska förvaltningsområden för att få de resurser som krävs, menade hon.

Ingrid Schiöler, som har arbetat med romer i 40 år, talade om Göteborgs arbete med romer.

– Det är viktigt att känna till romernas särart. Man måste bli respekterad för den man är. Därför har vi i Göteborg startat två projekt som romerna själva driver, Rom San och Nevo Drom.

Bakro på vift

Text: Bengt O Björklund Foto: Marco Ali

I Örebro hölls en Toleransvecka som startade den 12 november. Som ett led i detta fanns utställningen om Bakro på Örebro stadsbibliotek. Den utställningen öppnades av Lars O. Molin, kommunfullmäktiges ordförande som också arbetar i Strasbourg där han är ordförande i ett av Europarådets utskott som arbetar med övervakning av demokrati och mänskliga rättigheter.

Efter invigningen dansade några romska flickor från Örebro romska träffpunkt innan det var dags för workshopen kring hur långt kan man driva med någon utan att man kränker personen eller hans kultur.

– Den här workshopen var mycket lyckad, främst för att den bestod av

människor i olika åldrar, kön och etnicitet. Det ledde till många olika och roliga infallsvinklar. Till exempel hade ungdomarna en annan syn på diskriminering än vad de äldre hade, och de olika etniska representanterna hade också olika syn på vad som är kränkande, berättar Mia Taikon.

En rolig sak som kommit fram ur de olika workshops som hållits är att det i alla länder finns någon grupp eller landsände där de som bor beskrivs som

snåla, typ smålänningar och skottar.

– Det är märkligt att det ska behöva finnas syndabockar i alla länder, även om just detta med de snåla inte är så grovt, vet vi ju att romerna oftast är syndabockar ute i Europa, särskilt när ekonomin svajar, tycker Mia.

Mia samtalar med Lars O Molin vid den nyöppnade utställningen.

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

Mia Taikon och Sunita Indira Singh.

ÉRG:s romska kulturvecka

Under ÉRG:s romska kulturvecka i Medborgarhuset i Stockholm hölls seminarier under fyra dagar i Sensus lokaler. Integrationsminister Erik Ullenhag invigde veckan som sedan gick vidare i ett rasande tempo. Sponsorer för evenemanget var Stockholms stads kulturförvaltning och Kulturrådet i samarbete med Sensus.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Marco Ali

Seminarieveckan inleddes av integrationsminister Erik Ullenhag efter att Fred Taikon hälsat alla välkomna.

– Det är en ära att få inviga É Romani Glindas kulturvecka, sade ministern.

Han talade om den senaste händelsen med romer som inte fick hyra bil på en bensinmack.

– Om det skulle hända mig, vad skulle jag säga till mina barn? Hur skulle jag reagera?

Han talade om diskrimineringen och övergreppen som skett mot romer genom

historien i alla länder där romerna varit. Han talade även om det som hände romerna under Andra världskriget.

– Det är den bortglömda Förintelsen för de räknas inte.

Erik Ullenhag talade även om romers misstro mot majoritetssamhället.

– Det är inte så konstigt. Romer är fortfarande den mest diskriminerade gruppen i samhället. Många romer väljer bort sin romska identitet bara för att kunna få jobb. Men vi måste ta itu med den långa historien av diskriminering,

särskilt den som råder för romska kvinnor. De diskrimineras dubbelt. Det finns många förutfattade meningar om vad romsk kultur är idag. Det är ju en kultur som har påverkat majoritetsbefolkningens kultur på många sätt i alla länder där de levit.

Sångare och aktivisten Hans Caldaras tog över mikrofonen.

– Vi borde egentligen inte behöva vara här idag. Det är år 2012.

I takt med den ökade arbetslösheten ökar överrepresentationen av arbetslös ungdom utan gymnasieutbildning, en del av dem har romskt påbrå, menar Hans.

– Många ungdomar lever i två skilda världar, en där religion, kultur och tradition har högsta prioritet. Det kan vara en mycket svår uppgift att balansera för dem som inte vill eller kan göra avkall på varken det ena eller det andra.

I avsaknad av förhoppning om en trygg tillvaro i det land som de flesta betraktar som sitt hemland, kan känslan finnas att de lever i ett ingenmansland.

– De ser sig själva som om de inte hör hemma någonstans. Eftersom de inte räknas. Regeringen och politiker måste ta denna alarmerande utveckling på allra högst allvar och agera innan vi får ett samhälle med människor i utanförskap.

Hans menar att det håller på att ske en förändring bland romerna, en uppluckring av det patriarkaliska väldet. Han talade också om vikten av att romska barn går i vanliga svenska skolklasser.

Naim Tahiri är rom från Serbien. När han kom till Sverige 1998 hade han med sig en utbildning som ekonom. Han var

Erik Ullenhag.

Hans Caldaras.

Naim Tahiri

också en känd fotbollsspelare i Serbien där han spelade som proffs under 80-talet.

Fotbollen har också blivit ett genomgående tema i hans arbete med romska ungdomar i Örebro där han idag är hemspråklärare för cirka 140 romska elever.

Han började i en betydligt blygsamma skala, men hade bara arbetat i två månader när han kallades till ett möte.

– Jag var lite nervös och tänkte, vad har jag nu gjort? Det satt fem rektorer med på mötet. Men det visade sig att de alla ville ha mig som hemspråklärare.

Naim menar att själva upplägget av hemspråksundervisningen inte är gynnsam för eleverna.

– Det är svårt att hitta koncentrationen till att lära sig sitt hemspråk klockan fyra på eftermiddagen. Det är sent och barnen är trötta efter en hel dag i skolan. Jag önskar att de kunde få något att äta och dricka vid den här tiden.

Många av hans elever har gått vidare till gymnasiet och 42 har tagit studenten.

Christina Rodell Olgaç från Södertörns högskola berättade om hur lärarutbildningen kan inkludera de nationella minoriteternas kultur, språk och historia.

Hon menar att det finns brister i lärarutbildningen vad gäller kunskapen om de nationella minoriteterna. Hon har därför startat olika kurser i ämnet.

– 2007 höll jag en första kurs för 29 lärarstudenter. De visste i princip ingenting om de nationella minoriteterna.

I en enkät Christina gjorde efter kursen

Christina Rodell Olgaç.

visade det sig att eleverna hade börjat reflektera över minoriteternas situation, i synnerhet över romernas situation.

Nu var det dags för Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund att tala om sitt samarbete med seriefiguren Bakro.

– Jag frågade Fred om vi inte skulle ha med en seriefigur och Fred tänkte på alla cylindrar, och så blev det, sade Bengt.

Ulf berättade att han från början inte alls visste så mycket om romer mer än det "skräp i hjärnan" som han hade med sig från sin barndom.

– Man fick ju höra det där klassiska att romerna stjal barn.

Bengt berättade om den fina linje som inte får överskridas så att någon kränks av ett skämt.

Den andra seminariedagen inleddes med Fred Taikons föreläsning om romsk litteratur och språk.

– För fem år sedan gjorde jag en inventering och upptäckte att den fanns, men att den inte är synlig. Det finns idag en stor

flora böcker i Sverige, men mest finns det ute i Europa. Mycket är romsk poesi, sånger och texter.

Fred berättade om Katarina Taikons bokproduktion och om Gunilla Lundgrens digra bokproduktion. Han berättade även om startandet av ÉRG förlag.

– Vi startade med boken Marie-Claude – en romsk tjej.

Han berättade även om ett kommande barnbok som ska översättas till romanés.

– Jag tappade ord när jag först såg den boken. Vi skrev till förlaget och fick till svar att vi fick ensamrätten.

Sedan var det dags för ett författarsymposium att sätta sig vid det långa bordet.

Gunilla Lundgren inledde och talade om sitt arbete med romer under sin litterära karriär.

– Den roligaste av dessa böcker att göra var den om Alosja.

Hon berättade även om Sofiaboken.

Fotografen Ann Eriksson berättade om sitt första möte med romerna.

– Det var på ungdomsgården i Rinkeby.

Ann tillbringade mycket tid hemma hos Ramona och hennes mamma Nadja i Rinkeby. Först kom boken "Zigenarliv" och sedan en bok om Nadja Taikon.

Kati Dimitri Taikon, lärare i Roma kulturklass och redaktör för Le Romané Nevimata, talade om det muntliga berättandet. Hon talade också om svårigheterna med att ta fram nya ord på romanés för moderna begrepp, till exempel politiska och vetenskapliga när hon för Skolverkets räkning tog fram nya böcker.

Ramona Melker Taikon menade att det finns så många böjningsformer och att många ord är lika och Hans höll med.

– I vissa dialekter har man bara ett ord för både han och hon, sade han.

Hans berättade också om svårigheterna han hade när han översatte den första Katiziboken till romanés.

– Det svåra var att få till ett barns språk, något som inte fanns på romanés.

Den tredje dagens seminarier inleddes av Lars Lindgren från DO. Han talade om diskrimineringen av romer och om den utredning han gjorde som utmynnade i rappor-

Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

Panelen som diskuterade litteratur.

ten ”Romers språkliga och kulturella rättigheter – vägar mot ett förverkligande”.

– Rapporten handlar om vad staten kan göra för att stärka romsk kultur och romskt språk.

Rapporten har ett övergripande mänskliga rättighetsperspektiv.

– Det är staten som måste skapa goda förutsättningar för detta.

Han tog upp problematiken med att inte alla konventioner Sverige har skrivit på blir förverkligade i lagstiftning eller praxis.

Lars menar att det borde finnas en myndighet med ansvar att se till att de åtagande som finns följs.

Regeringen har i den nya lagen skrivit in att det måste finnas samråd med romerna om en fråga som handlar om dem ska behandlas.

– Det finns inga tydliga regler kring hur detta ska ske. Ansvaret måste förtydligas och det borde finnas en utökad rätt att gå till domstol om man inte får sina rättigheter tillgodosedda.

Amira Zamel, uppväxt i Rosengård, är

ungdomscoach och romsk aktivist. Idag arbetar hon aktivitetshuset Tuben i Farsta. Hon var en av 180 sökande till tjänsten som hon fick.

– Jag coachar de ungdomar som kommer dit. Det är många finsk-romska killar.

Hon menar att det går att arbeta och vara en del av den romska kulturen.

Efter lunch visades en film om Rosa Taikon uppe i hennes hem i Flor. Hon visade hur hon arbetade och berättade bredvilligt om hur det går till.

Som sista punkt för dagen talade Kati Dimiter Taikon om sitt arbete på Roma kulturklass.

– Vi arbetar med att få barnen att känna sig trygga.

Före lunch talar man romanés, efter lunch talas det svenska. Detta har lett till att barnen blivit bättre på bägge språken.

Den sista seminariedagen inleddes av Ann-Margarethe Livh, ordförande för vänsterns internationella forum.

– Idag är det många romer i Europa som har det förfärligt, och när de kom-

mer hit till Sverige tar vi emot dem på ett mycket dåligt sätt.

Ann-Margarethe menar att det har hänt en hel del, även på Stockholmsnivå.

– Men just nu står det stilla och jag är rädd för att det kan gå bakåt. Jag har länge förespråkade en romsk plattform där både romer och politiker ingår.

Hon menar också att romskt kulturliv måste ingå i Stockholms kulturliv på ett naturligare sätt.

Fred Taikon berättade om Katizihemmet i Vingåker och de problem som tjejerna där dras med.

Sedan blev det föreläsning och workshop i indisk dans, specifikt kathakdans med Sunita Indira Singh.

– När jag var 17 år fick jag arbete som danslärare i Bollywooddans. Kort därefter fick jag ett stipendium och kunde åka till Indien för att studera kathakdans.

Idag arbetar Sunita även med många andra varianter av dans.

Hon berättade om romernas resa från Indien mot Europa.

– Romerna tog den rytmiska folkdansen med sig och många av de klassiska kathakrörelserna till många länder.

Med bjällror runt sina vader bjöd Sunita upp åhörarna till att dansa kathak. Många vågade dansa med.

Efter lunch berättade Ingrid Schiöler om situationen för asylsökande romer och om kulturlöshet.

– Jag har mött många asylsökande som lever under stor press. Om romerna som flyr från Balkan säger migrationsminister Billström att de inte har några asylskäl,

Lars Lindgren.

Amira Zamel.

Ann-Margarethe Livh.

Sunita Indira Singh

att de bara tar upp plats i asylsystemet, platser som behövs för syrierna.

Få romer får asyl på grund av förföljelse.

– De kommer hit i hopp om arbete, bostad och skola för barnen.

Förhoppningar som snabbt grusas.

– De flesta får snabba beslut, man beslutar om avslag på plats, utan att de får något ombud.

Många romer berättar inte gärna om den förföljelse de blivit utsatta för. Dessutom får de ofta fel tolk, en tolk från den majoritet som förföljt dem i hemlandet. När det gäller romer som gömmer sig i landet, har det inte lätt att behålla sin kulturs särart.

– Språket behåller man och den romska identiteten.

Nu kommer en ny lag som ger dessa gömda barn rätt att gå i skolan, men hur ska det gå till?

– Dessa barn har det mycket svårt att smälta in när de är så fattiga och sjuka. De har kanske bott vid en soptipp i hela sitt liv. De mår psyksikt dåligt. Även om de har rätt till sjukvård vågar de inte gå för de vet att de blir rapporterade av sjukvårdens personal till migrationsverket.

Nuri Selim är musiker och romsk aktivist i Göteborg. Med sin grupp Svarta safirer har han rönt stor framgång och i sitt föreningsarbete lika så. Han talade om situationen i Göteborg.

– För två år sedan tänkte jag, här händer ingenting, men idag är det annorlunda. Mycket är på gång. Vi har ett romskt råd, vi har en rom på arbetsförmedlingen, vi har fyra brobyggare ute i skolorna och vi

har två hälsoinformatörer som är romer.

Han berättade om föreningen Svarta safirers ursprung.

– Den startade i samband med den hemska branden på Hisingen 1997. Då var de flesta av medlemmarna arbetslösa, idag har 95 procent av dem arbete.

Tillsammans med Ingrid Schiöler driver han projektet Rom San? Är du rom? Ett utbildningsprojekt för anställda inom privat och offentlig sektor.

Ingrid berättar att projektet har fått EFS-pengar. 10,5 miljoner kronor.

– Projektet ska mynna ut i en utställning och attitydförändringar. Vi kommer också att göra en intervju- och fotobok.

Utställningen kommer att visas på Stadsmuseet i Göteborg från den 23 mars nästa år.

Ett annat projekt som startat är Nevo Drom – en ny väg. Det är skapat av romer för romer. Deltagarna utbildas i entreprenörskap för att hitta nya sätt att få arbete.

Seminarieveckans sista inslag stod Christer Mattsson för. Han arbetar som lärare i Kungälv och har under många år kämpat för att Kungälv ska bli mindre främlingsfientligt.

– Jag har i hela livet jobbat med ungdomar i extrema situationer. Bland annat med det som hände efter mordet på John Hron 1995 av nynazistiska skinnskallar.

Christer talade om Sverigedemokraterna.

– När de först kom var det lätt att argumentera emot dem. Vi visste var de kom från och vad de stod för.

Han berättar om en debatt han hade i skolan med en ung SD-anhängare, 17 år, som ledde till att pojken dömdes för hets mot folkgrupp.

– Jag var en dålig lärare för jag drev med honom, pressade honom till ståndpunkter som sedan måste stå för. Idag är han fortfarande rasist.

Nuri Selim och Ingrid Schiöler.

Trots detta har hans arbete i Kungälv burit frukt.

– Jag har ofta lyckats med att visa att det är roligare att vara tolerant, att det är jobbigt att vara hatisk. Som lärare vill jag att mina elever ska reflektera över det som pågår. Det är också ett misstag att skilja på extremism och intolerans.

Christer menar att vägen in i extremism börjar tidigt, att den börjar under ytan med det man är osäker på.

– Resan börjar vid 11-årsåldern. En pojke kanske bara sitter och ritar svenska flaggan i skolan, han ogillar invandrare och homosexuella, han har oftast intoleranta föräldrar. Han vräker ur sig sådant som han vet gör fröken arg bara för att träna upp sin intolerans. Mitt arbete är inte att tränga in dessa elever i ett hörn.

Projektet i Kungälv där kommunen har satsat mycket pengar på att bekämpa främlingsfientligheten har varit mycket lyckat.

– Om vi bara räddar en enda ungdom kan vi fortsätta i 45 år till utan mer framgång, det är ändå lönsamt.

Christer Mattsson.

Roma hot band.

Avén Džiláben Kom och sjung!

*Den romska kulturveckan kröntes av en romsk musikfest på Södra teater på lördagen. Det var nästan fullt i teatern och konferenci-
er var Hans Caldaras och Mia Taikon. Bägge charmade publiken med sitt mellansnack.*

Det bjöds på både dans och musik, både romsk och indisk dans och kvällen avslutades med Svarta safirers balkanös.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Rosario Ali, Veronika Portik

Fred Taikon hälsade alla välkomna.

– Kom och sjung med i de låtar ni känner igen, sade han.

Det var ju också namnet på kvällens program, Avén Džiláben.

Hans och Mia presenterade sedan kvällens första akt, den romska dansgruppen Terné Cerhaja, Romska stjärnor under ledning av dansläraren Bilicki. De drog ner stora applåder med sin dans.

Jany Schella, med rötter i Polen, är en romsk musiker och kompositör. Han har bland annat skrivit låtar till Carola.

Musik har han hållit på med sedan han var liten grabb. Ikväll spelar han flygel, med sig hade han en gitarrist. Hans röst är kraftfull när han inleder med en tradi-

tionell rysk-romsk sång och avslutade med en egen svängig komposition ”Zigenarläger”.

Jany Schella.

Borzo

Angelo trio spelar Django Reinhardtinspirerad musik. Den flyhänte gitarristen Angelo låter sina fingrar dansa över den akustiska gitarrhalsens strängar till Jonnys följsamma komp. På bas spelade Rafi. Angelos musik är som ett gott årgångsvin, det blir bara bättre.

Borzo är gitarrist och sångare, född i Stockholm. Hans musik och sång, sättet som han framför detta på, är så härligt fullt med känsla och humor att man bara inte kan låta bli att ryckas med. Det spritter i hela karln när han spelar och samti-

diget slår takten på gitarren och det syns att han tycker det är kul. I slutnumret övertalade han sin syster Nina att sjunga.

Efter paus var det dags för dans igen. Den här gången var det två dansare som möttes i två olika dansstilar, två dansstilar som ändå har en beröringspunkt, romerna. Scenen intogs först av Gabriella Gutarra, en flamencodansös med mycket pondus och stark närvaro på scenen.

Sedan var det dags för den vackra Sunita Indira Singh att helt växla spår. Sunita är den främste i Sverige på den indiska dansen Kathak. Mjukt och gracilt, alltid med ett varmt leende lekande på läpparna, rör hon sig till den indiska musiken. Fötterna följer tablan och handrörelserna är otroligt läckra.

Kopplingen är givetvis att romerna kommer från Indien och hade med sig den indiska dansen på sina resor, något som har påverkat danskulturen i stort antal länder, som Spanien då, där de gav upphov till flamencon.

I det sista numret dansar de tillsammans och berättar om sina drömmar. Nu ser man det gemensamma. Helt underbart!

De flesta vet vem Dimitri Keiski är. Under kvällen spelade han olika romska låtar. Han inledde med en gammal finskromsk folksång som han sjöng med mycket känsla.

Nu var det dags för Hans Caldaras och hans jazziga Roma Hot Band.

Med sin typiska självklarhet och en pondus alla år på scenen gett honom står han där. Hans röst är kraftfull och han sjunger med stor inlevelse. Omgående har han publiken med sig.

En annan av bandets storheter är violinisten Emilio Estrada. En riktigt häftig svingviolinist.

Kvällen avslutades med Svarta Safirer. Ett romsk band med rötter på Balkan, bosatta i Göteborg. Detta är balkanös på hög nivå, svettigt och dansant, nästan plågsamt att tvingas sitta i bänkraden.

Sångaren Nuri Selim smittar av sig med sin energi och glädje, precis som han gör i föreningen med samma namn.

Svarta safirer.

Dimitri Keiski.

Terné Cerhaja.

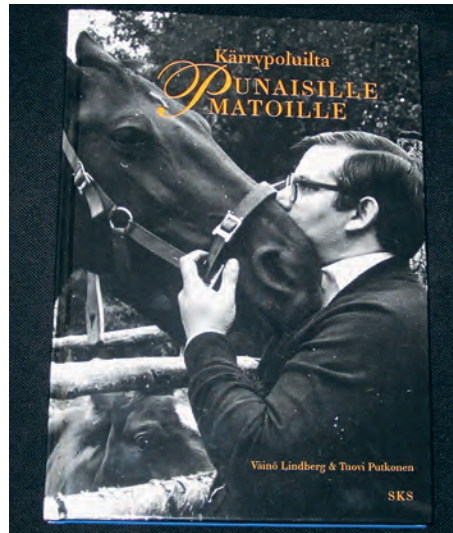
Gabriella Gutarra och Sunita Indira Singh.

Angelo trio.

Finlands Romers Historia, Suomen Romanien historia, och Väinö Lindbergs och Tuovi Putkonens bok, *Kärrypoluilta punaisille matoille* ("Från häststigar till röda mattor") kan beställas via www.finlit.fi, tel.+358201131231.

Banbrytande!

En fullspäckad historiebok om romers 500- åriga historia i Finland på nästan 500 sidor har kommit ut i höst! Än så länge finns den endast på finska men den borde översättas åtminstone till svenska och engelska.

Text: Seija Singh Ketola

I ett fullsatt Ridarhus bakom presidentpalatset i Helsingfors hölls ett jubileumsseminarium den 24 oktober i år med forskare, politiker, romer, romska aktivister och kulturpersonligheter samt f.d. presidenten Tarja Halonen närvarande. Lyckönskningar och gratulationer till detta unika resultat av mångårigt samarbete hade sänts av president Sauli Niinistö.

Den nya historieboken om finska romer är på många sätt banbrytande, ingen annanstans i världen har det getts ut en heltäckande historia om romer ända till dagens datum.

Finska litteratursällskapet har arbetat med denna bok sedan 2008 – beslutet fattades redan 2006 av Romska delegationen. Bokens redaktör docent Panu Pulma vid Helsingfors universitet, har knutit till sig många unga forskare, även med romskt ursprung. Mängder av material från olika sektorer och tider har samlats in. Materialet räcker för flera framtida forskningsrapporter. Talarna hoppades att romska akademiker intresserar sig att forska mer på sina egen historia även längre fram.

Filosofie doktor Miika Tervonen med sina elever har tittat speciellt på den romska historien från 1512 när romerna anlände till Stockholm och tiden till andra världskriget.

Finland har under flera år varit ledande som idégivare i europeiska sammanhang, hur den romska politiken borde (skulle kunna) se ut. Delvis har man lyckats föra dessa idéer till Bryssel och EU-länderna. Det är naturligtvis lättare för en välfärdssatt som Finland att lösa problemen för en folkgrupp på ca 10 000 personer än för många andra länder med miljoner romer som lider nöd, främst i Östeuropa. Men vi ska minnas att det dröjde till början av 1970-talet innan Finland tog sitt ansvar för denna minoritet.

Finland har inte alltid varit ett föredöme. Det framgår också tydligt i denna bok där journalisten Gunnar Nordström i ett kapitel på 11 sidor kallad "Socialpolitiska flyktingar" berättar om finska romers invandring till Sverige, framför allt under 1960 och 70 talen. De finska romerna kämpade på två fronter, som invandrare i Sverige

och som påtryckare gentemot myndigheterna i hemlandet och i Sverige. I Finland grundades Finlands zigenarförening 1967 och i Sverige Stockholms Finska Zigenarförening 1972, samt Nordiska Zigenarrådet 1973 (ett samarbetsorgan mellan de båda föreningarna.) Denna kamp beskriver Gunnar Nordström med inlevelse.

Nuvarande ordförande för Romska delegationen och f.d. presidentkandidaten och riksdagsmannen Pekka Haavisto var en av talarna på seminariet.

Gunnar Jansson från Åland, politiker och f.d. ordförande i Romska delegationen i Finland fick äran att ta emot ett s.k. Paarkibapris för sitt mångåriga arbete med de romska frågorna.

Under dagen lanserades också Väinö Lindbergs biografi *Kärrypoluilta punaisille matoille*, "Från häststigar till röda mattor" skriven tillsammans med Tuovi Putkonen (Marko Putkonens dotter, Marko som sjungit i Hortto Kaalo gruppen.)

Väinö har, utöver sitt politiska och statliga arbete, bl.a. varit romsk aktivist och pastor. Han beskriver sin livshistoria mycket detaljerad, den innehåller både djupa dalar och diskriminering och fattigdom och "höga berg" därifrån han har kunnat påverka samhällsutvecklingen för romerna på många sätt.

Väinös bok kompletterar historieboken genom en personlig beskrivning och bilder från familjealbumet. Det beskriver ett sammanhängande liv från barndom till den tid när Finlands romers förhållanden började förbättras, från 70–80-talen till dagens datum.

"Kampen fortsätter tillsammans framåt" citerar Gunnar Jansson f.d. presidenten Tarja Halonens ord, Tarja, som under flera år aktivt stöttade det romska arbetet både i Finland och i Östeuropa.

Bland talarna var universitetsläraren Henry Hedman, som höll sitt tal på romska språket. Han sa bland annat att "Finland är vårt/romers land. Vi har aldrig haft så bra förhållanden för romer som nu. Lagarna skyddar oss, vi känner oss jämlika."

Hilja Grönfors med trio sjöng traditionella romska sånger med sina elever.

Resa bland romer

Text: Bengt O Björklund

Bennie Åkerfeldt är resande och författare. Nyligen reste han runt i Europa tillsammans med sin turné- och resekompis Pelle Jageby. De reste bland Europas allra fattigaste människor, romerna.

Boken beskriver ömsint mötet med romer i olika länder i Europa. Romer som lever i samhällena utkanter, ofta i ren och skär misär.

I Budapest träffar han på den romska familjen Duse som säljer grönsaker illegalt för att få ihop det till mat för dagen. Robert Duse säger att de flesta romer han känner vill emigrera, men att de saknar tillgångar.

I Slovakien hamnar han i en liten by där det bor romer. Trots att det inte fanns varken vatten eller avlopp, skriver Bennie att det inte fanns någon odör av orenlighet.

Han mottas vänligt och en romsk kvinna bjuder in honom i sitt lilla hem på kaffe. Där träffar han hennes man och barn som han får fotografera.

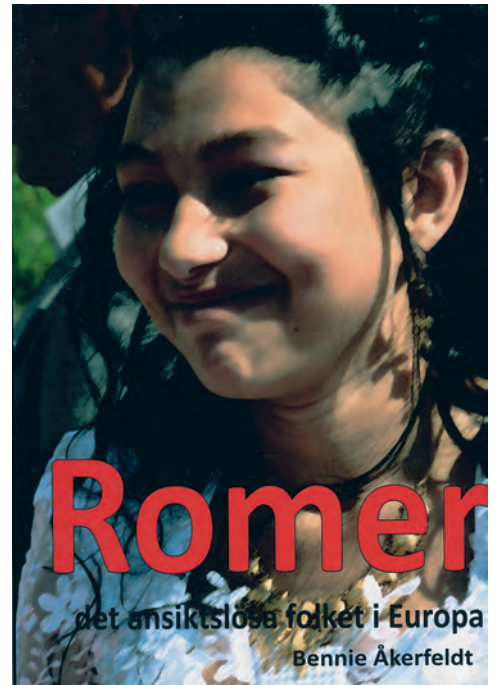
Bennie och Pelle reser vidare i Rumänien genom många romska byar där de stannar och pratar med byborna. Det är torftigt och fat-

tigt, men helt och rent. Människorna är vänliga och generösa. Ofta möter de romer med häst och vagn. Ett romskt par i en sådan vagn livnärde sig på att tillverka och sälja kvastar. De verkar bo i vagnen.

Resan går vidare genom Europa och historien som berättas illustreras rikligt med foton.

Det är en bok som andas respekt.

Boken har fått stöd av Längmanska Kulturfonden och Marks kommun.

En gammal julbild!

Vi vill med denna bild visa hur en fest kunde gå till i tältet. Vi förutsätter att man firade jul på samma sätt, fast då med annan mat.

Här ser vi i alla fall Miloš Johan Demitri Taikons familj med söner och deras familjer.

Bilden är tagen i Borrby i Skåne

God Jul och Gott nytt år på er alla läsare.

Julsaviako

Denna julkaka är en av många varianter av den traditionella Saviakon.

Det här behöver du:

- 6 dl mjölk
- 15 dl mjöl
- 600 gr smör
- 4 dl socker
- 50 gr jäst
- ½ tsk salt
- 2 gr saffran
- 500 gr Keso
- Russin
- Pärlosoker

Gör så här:

Häll den 37 gradigt varma mjölken i en degbunke och smula i jäst, saffran och salt. Rör i mjölken tills allt löst sig. Häll i ca 12 dl av mjölet, resten av mjölet kommer att användas när du knådar ut degen. Arbeta snabbt ihop mjölet med degspadet till en jämn och blank deg. Sätt degen att jäsa under en handuk i ca 35 min till dubbel storlek.

Smält margarinet. Knåda degen tills den blir smidig, dela upp den på 4 lika stora bitar. Kavla ut biten till en tunn rektangel. Strö på rikligt med socker, smör, russin och keso. Rulla ihop degen till en rulle. Degrullen läggs på plåten som en snurr, börja med mitten och fyll sedan på med de andra tre rullarna.

Låt jäsa igen i ca 25 min. Häll på lite smör och garnera med pärlosoker.

Grädda i 175 graders ugn i 35-40 min.

Äts gärna med en god kopp starkt te.

Låt den väl smaka.

God Jul och ett riktigt Gott Nytt År!

Krečunósko Saviáko

Kadó Saviáko si jekh ánda but fjálura tradicionálne saviáči.

Kadó trubúl:

6 dl thud
 15 dl ařó
 600 gr čil
 4 dl záro
 50 gr komlóvo (droži)
 ½ cigno řoj lon
 2 gr safráno
 500 gr keso
 šučardé strúgurja
 xurdó záro

Ker gadea:

Šor o 37 gradúrja tató thud ande jekh čaró, thaj ličar o komlóvo (Droži), safráno thaj lon. Šor andré o thud thaj hamisár mišto. Maj šor andré 12 dl ánda o ařó. O ařó kaj ašiló oprál trubúl tut kána si te frementís o xumér pe e skafedí. Akaná hamisár sa ánde jekh than te anklél jekh xumér. Muk o xumér te bučól dovares de baró, telál jekh pištíri ánde maj xánci 35-40 minúci.

Bilár o čil. Frementisár o bučardó xumér, thaj šin o xumér ánde 4 kotorá. Lunžar o xumér pe e skafedí te anklél sar jekh saní patrín. Šor oprál but záro, čil, strúgurja thaj keso. Vuluisár o xumér te anklél sar jekh rulo. Akaná ambólde o xumér maškár pe le bovésko plévo. Ker sa gadea le kavér 3 kotorá xumér ži pon pherdán o plévo.

Muk o saviáko te bučól pe dujtolé ánde 25 minúci. Te kamés maj šor oprál záro thaj o čil kaj ašiló oprál. Pek ándo bov ánde 35-40 minúci pe 175 gradúrja. O krečunósko saviáko xalpe řomanó kafása, vaj čajósa.

Xan pe sastimáste.

Te avél Baxtalótumaró krečúno thaj o berš o Nevó!

POSTTIDNING B

É Romani Glinda
Egnahemsvägen 58
se-141 37 Huddinge
Sweden

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som arbetar mot diskriminering och för allas lika rättigheter och möjligheter.

**diskriminerings
ombudsmannen**

Anmäl diskriminering till DO

DO arbetar för att diskriminering inte ska förekomma i samhället. Genom att anmäla diskriminering till DO gör du tre bra saker:

1. Du ger dig själv möjlighet att få upprättelse för den kränkning som du utsatts för.
2. Du bidrar till att synliggöra diskrimineringen.
3. Din anmälan kan bidra till att andra inte behöver utsättas för samma sak som du.

Utsätts dina barn för diskriminering i skolan?

Får dina barn tillgång till den undervisning de har rätt till i skolan? Blir de mobbade eller trakasserade? Det finns en lag som förbjuder diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever. Om barn blir trakasserade eller utsätts för diskriminering kan du anmäla det till DO.

Har du frågor om diskriminering?

Ring DO:s telefonrådgivning som nås via växeln på 08-120 20 700. Rådgivningen har öppet måndag mellan kl. 10.00-11.30 och 13.00-15.00 samt tisdag-fredag mellan kl. 9.00-11.30 och 13.00-15.00.

Du kan även boka in ett besök om du föredrar att berätta om dina erfarenheter.

Mer information om DO och vad vi kan hjälpa till med finns på vår webbplats

www.do.se